

Ilyen szerteágazó és nagy munkát nem is lehetett egyedül csinálni; megértő, jól összeforrott, lelkes kis közösség kellett hozzá, amely nem az alkalmazott és felettese rideg viszonyában van egymással, hanem a közös munka, a közös élmények és bánatok forrasztják össze. Ezért nem említhetjük külön-külön Tömörkény István, Móra Ferenc és 1911-től Kotormány János nevét, akik két-három évtizeden át az intézmény legnagyobb "mecénásai" voltak, minden energiájukat, lelkesedésüket erre pazarolták. Tűzön-vízen keresztül ragaszkodott egymáshoz ez a három ember: Kotormány apró kedveskedésekkel halmozta el "gazdáit", s büszke volt, ha nevüket meglátta a lapokban. Tömörkény és Móra pedig kiügyeskedték, hogy Kotormánynak ne kelljen visszamennie a frontra. A szegedi kultúra önkéntes napszámosai mellett ők voltak az az összetartó kis sziget, melyen a legnehezebb időkben is otthonra talált a város közművelődésének szelleme.

Éppen ezért érte őket váratlanul és szinte készületlenül Tömörkény hirtelen halála. Az 1917. évi jelentést már Móra Ferenc írta: "A gyász fekete iniciáléjával kezdődik az intézet 1917-iki állapotáról szóló jelentés. Április 24-én, pár napi betegség után meghalt Tömörkény István igazgató... Halála mint egyik legnemzetibb írónké, országos részvétet keltett, nagyérdemű munkást veszített benne a magyar könyvtárügy is. Szeged város kulturális vezérének veszítette el benne... A város közgyűlése elhatározta, hogy szobrot állíttat neki a kultúrpalota elé, és arcképét megfesteti az olvasóterem számára, — legszebb emléke maradt maga az intézet, amelynek fölvirágzása az ő nevéből mindig elválaszthatatlan lesz." Az egész ország gyászolta Tömörkényt. A hírlapok nekrológiái azonban csak az íróról emlékeztek meg. Csak Móra és Juhász Gyula hangsúlyozta a kultúráért vívott harcának másik oldalát is: "a régi intézetbe új életet, friss szellemet vitt. Szorgalma és tudása révén a közművelődésnek emelt palota rövidesen valóban a magyar kultúra szegedi temploma lett, ahová azonban belépni csizmában, sőt mezítláb is szabad."¹⁴

Móra Ferenc pedig évek múlva is az ő keze nyomát fedezte föl minden tárgyon és könyvön; úgy érezte, az egész épületet áthatja Tömörkény szelleme: "néha felkapom a fejem a munkából, mert valami gazdátlan nesz lopakodik be a folyosóról. Az csak a gazdám lehet, jön az olvasóteremből, a katalógusokat tekintette föl, hogy rendben tartome őket, mert vigyázni kell az ilyen újságíró féltre, ha hivatalba szabadul."¹⁵

A kortársak visszaemlékezésén túl a számadatokból is kibontakoznak e munkás élet nagyszerű eredményei, melyek kétséget kizáróan bizonyítják a 13 év alatt elért óriási fejlődést, még ha a háború korlátozta is. Igazgatása alatt 21 767 kötettel gyarapodott a könyvtár, csaknem 86 000 kötetre, tehát Reizner korszakához képest egyharmadával növelte az állományt. Akkoriban még az sem volt mindennapos dolog, hogy az emberek tanulni, művelődni vágyjanak. Éppen ezért nem beszélhetünk elismerés nélkül arról, hogy évente több mint 10000 — összesen 144471 — látogató fordult meg a könyvtárban, és csaknem 170000 művet használtak. Az olvasólétszám tehát már az utolsó békeévben túlhaladta az 1903/04. évinek a másfélszeresét, az olvasott művek száma pedig csaknem kétszeresére nőtt. A hivatalos fórumok is mindig dicséretben részesítették az intézetet, tehát országos viszonylatban sem állt rossz helyen. Igaz, a szelíd Tömörkény nem harcolt oly szenvedélyes tüsszel a könyvtár érdekeiért, mint később Móra; ő inkább csak tudomásul vette a személyzethiányt, a dotáció csekélységét vagy az épület rossz állapotát. Szívós munkájával, személyes szorgalmával azonban valóban

¹⁴Juhász Gyula: Tömörkény István élete és művei. = Juhász Gyula összes művei. 8: 176.

¹⁵Móra Ferenc: Tömörkény-emlékek. *Literatúra*, 1934. febr. 15.

országosan, sőt határainkon túl is híressé tette a Közművelődési palotát. S bár életrajzírói szinte meg sem említik "a Tisza-parti sokablakos nagy házban" végzett tevékenységét, és csak az elbeszélő, tárcaíró, a néprajzi különlegességek iránt érdeklődő Tömörkényről beszélnek, legalább az utókornak érzékelnie kell, mit jelentett az ő csendes, de igényes munkálkodása a szegedi közművelődésben. "Tömörkény az egész életét adta a nagyablakos háznak — írta Móra Ferenc 1919-ben — amelyiknek ő volt a legnevezetesebb látnivalója... Bizony mondom, nála nagyobb mecénása nem volt Szegednek."¹⁶

¹⁶Móra Ferenc: Amink van. *Összevissza a kultúrpalotában*. 4. [rész.] *Mecénások*. = *SZN* 1919. máj. 3.